

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRÁNAK BESSARION- CORVINÁJÁRÓL.

Nem mindennapi kézirattal gyarapodott az Orsz. Széchényi Könyvtár 1936-ban, mikor is csereképen megszerezte FARAGÓ JÓZSEF antiquáriustól a nagymultú és nagynevű göttweigi bencés kolostor tulajdonában volt Corvin-kódexet, mely BESSARION kardinálisnak (1403—1472) három theológiai művét tartalmazza. És pedig a magyarázatokat SZT. JÁNOS evangéliumához, „*De ea parte evangelii ubi scribitur si eum volo manere, quid ad te*“ címmel, — az „*Epistola ad Graecos*“ című művet, mely a görögöket a római egyházzal való únióra biztatja, — s végül az Oltáriszentségről szóló dogmatikai tanulmányt, melyben szintén azt bizonyítja, hogy görögök és rómaiak lényegében egy tant vallanak az Eucharistiára vonatkozóan. Legújabb Corvin-kódexünk nem tartozik MÁTYÁS királynak a művészi becsű, vagy pompás kiállítású, tehát külsejükkel értékes könyvei közé. Az egyszerűbb, a budai könyvtár könyvkötő-műhelyében készült barna bőrkötésű típushoz tartozik, melynek pergamenje és írása, főképp miniatúrája jelentéktelen. Egyszerűbb piros-kék-zöld-fehér színben tartott és aranyozott címlap-iniciáléiban, díszítményeiben nincs más figurális ábrázolása, mint a címet tartó két putto. A címlap margóit az ismert flórenzi indatafonat ornamens díszíti. Corvina-voltát kellőképpen igazolja a mindkét bekötési táblára rápréselt magyar címer (négy mezőre osztott pajzs, a jobb felső és bal alsó mezőben a magyar pólyás címerrel, a bal felső és jobb alsó mezőben a cseh oroszlánnal), s még sokkal inkább a címlap alsó margójára festett magyar címer (Bibliotheca Corvina, Bpest, 1927. p. 78., no. I/a): négy mezőre osztott pajzs, a jobb felső mezőben és a bal alsó mezőben a magyar pólyás címerrel, a bal felső és jobb alsó-

A Bessarion-Corvina cmlapja.

A Bessarion-Corvina kötésének hátsó táblája.

ban a cseh oroszlánnal, a szív pajzsban MÁTYÁS hollós családi címerével, valamint a bal margó közepére miniált hollós családi címerrel.

Érdekesebb a kódex tartalma és írójának, BESSARION kardinálisnak személye miatt. JOHANNES BESSARION sokoldalú, jelentékeny tudós: humanista, teológus, filozófus is volt, amellet kiváló egyházpolitikus, a görög és római egyházak úniójának híve és harcosa, ki a flórenzi zsinaton (1439) — bár csak elvben — létre is hozta a két egyház egyesülését, anélkül azonban, hogy ez egyezménynek a gyakorlatban bármi jelentősége is lett volna, vagy akár csak a két egyház közötti áldatlan és Konstantinápoly-nak mohamedán kézre jutásával megpecsételt versengést és gyűlölséget megszüntetni tudta volna. Az únió előfeltétele lett volna BESSARIONnak, a görög embernek főcéljához, a török elleni védelemhez.

BESSARION az únió érdekében nemcsak politikailag és diplomáciailag dolgozott, hanem a tudomány fegyvereivel is, és elméletben is ki akarta mutatni, hogy a két egyház között dogmákban sincs különbség, nemcsak a török elleni küzdelem nagy és súlyos kérdésében. Már t. i. a régi görög egyházatyák és a latin egyház tanításai között. Főképen DAMASCENUSRA, NAZIANZI SZT. GERGELYRE, ARANYSZÁJÚ SZT. JÁNOSRA, NAGY BASILIUSRA hivatkozik, s érdekes, hogy mindez írók, ill. egyházatyák egyes művei megvannak a Corvinának még máig is fennmaradt maradványai között is. (NAZIANZI SZT. GERGELYÉ csak említésből ismeretes. Bibl. Corvina. Bpest, 1927. 26, 80, 81. ll.) Jelölül annak, hogy MÁTYÁS teológiai kérdések iránt is érdeklődött, amit különben egy róla szóló s GALEOTTO által fenntartott anekdóta is bizonyít.¹

A BESSARION-Corvina jelentőségét növeli az a tény is, hogy MÁTYÁST — ezek szerint — érdekelhette a két egyház viszonya is, és érdekelhették a keleti egyház tanai is, és pedig nem csupán az únió — a hathatós török elleni védelem előfeltétele — miatt. Hiszen hazánkban már ekkor is nagyszámban laktak a keleti egyház hívei, nem is szólva a balkáni kapcsolt területek tisztán

¹ Ld. HORVÁTH JÁNOS: Az irodalmi műveltség megoszlása. Bpest, 1935. 120—121. és HUSZTI J.: Platonista törekvések Mátyás udvarában. Minerva, 1925. 44—45.

orthodox lakosságáról. A görög, balkáni egyházak követőinek problémája már NAGY LAJOSnak is sok gondot okozott. Kétségtelen, hogy BESSARION műveinek nemcsak írójuk politikai és egyházpolitikai jelentősége, s nem is csak az antik filozófia kutatásában (ARISTOTELES—PLATO vitában) szerzett nagy érdemei¹ nyitottak utat MÁTYÁS könyvtárába. Legutóbb HORVÁTH JÁNOS mutatott utat arra, hogy hogyan lehet a Corvinákat tartalmi szempontból is felhasználni a magyar irodalom- és általában szellemtörténeti kutatáshoz. Ezen az úton még igen sok eredmény kecsegtet, s ha a művészettörténet az utóbbi félszázad — CSONTOSI által kezdeményezett — munkásságában a Corvina-kutatás külső tanulmányozását a tudomány mai színvonalán — legalább is egyidőre — le is zárta, a tartalmi szempontokból való feldolgozás előtt még sok munka áll. Mert MÁTYÁS az ő könyveit nem külsejükért, legalább is nemcsak külsejükért gyűjtötte: hiszen még a fennmaradt darabok között is több a dísztelen, művészetileg mit sem jelentő darab a díszesnél, pláne művészi becsűnél. Szöveg-emendáció pedig van a legdíszesebb Corvinákban is, pl. a Múzeum (modénai) SZT. JEROMOS-kódexében is, s a Bécsből kapott PHILOSTRATOS-kódexben is. Jelülül annak, hogy tulajdonosaik, olvasóik előtt, ezen díszkéziratoknak tartalma, szövege is fontos, nem csak illuminációk. Kivétel talán csak a misekönyvek, s egyéb egyházi szerkönyvek, melyek egy királyi könyvtárban valóban csak dísz tárgyak lehettek. Ámbár nem lehetetlen, hogy MÁTYÁS érdeklődött az egyházi szertartások iránt, ismerni akarta legalább a misekönyvnek szövegét, s nem csupán a fényes illuminációk vallásos tárgyú képeiből kívánt vallásos ihletet nyerni, ami pl. a sokszor olvashatatlanul apróbetűs Biblia pauperumok, horae-k feladata. Ezek gyűjtésénél vallási és művészi gyűjtő szempontok egy úton haladnak.

Igaz, a XV. századbeli könyvtermelés díszkézíratainak, de az egyszerűeknek is szövege — ez eléggé ismeretes — ma, előttünk több szempontból értéktelen. Mindenekelőtt, ha a modern filológiai módszerek követelményeinek megfelelő, helyes, az eredetihez legközelebb álló szöveget akarjuk helyreállítani és ki-

¹ Ld. HORVÁTH i. m. 131—132. és HUSZTI i. m. Minerva, 1924. 165. kk. ll. és passim.

adni, s általán a legjobb, a leghívebb szöveget tanulmányozni. A modern kutató előtt — legyen az valamely klasszikus auktor műve, vagy valamely középkori scholasztikus tudósé —, nincsen is más cél, mint ilyen, helyes szövegek tanulmányozása. Azonban már a humanizmus történetének, a magyar klasszika filológia történetének, vagy általán a középkori írásművek történetének és az európai és magyar szellemtörténetnek kutatói előtt bírhat — úgy véljük — némi jelentőséggel az is, hogy micsoda szövegekben olvasták, illetőleg minő szöveggé rekonstruálták a humanisták bálványozott mintaképeik, az ókori görög-latin írók, vagy a XVI. század nagy vallásharcai megelőző évtizedek theológusai a középkori egyházatyák és írók műveit, vagy a Bibliát! Az „érték-telen“ szöveg vádja a Corvinák tanulmányozását tartalmi szempontból úzó kutatók előtt csupán ezek között a korlátok között áll meg.

Teljesen eslesik ez a vád a BESSARION-Corvinával szemben. BESSARION e három műve nemcsak egykorú a kéziratral, hanem a kéziratban MÁTYÁS címere alatt a címlapnak mind az alsó, mind a bal margójára festett, jelenleg is látható címer alatt világosan kivehető egy másik címer, mely piros mezőben arany kettős-keresztet ábrázol, felette bíborosi kalappal. Minthogy ez BESSARION címere volt, kétségtelen, hogy kódexünk BESSARION tulajdonában volt. Kétségtelen tehát az is, hogy a szöveg az ő intencióinak megfelelt, vagyis a leghelyesebb szövegnek tekinthető. A kódex tartalmát képező, már fentebb leírt művek oly problémákat tárgyalnak, melyek a XV—XVI. század fordulóján nemcsak a tudományos, hanem vallási, egyház- és profán-politikai küzdelmeknek középpontjában állottak. Ezért került kiadásra is a görögökhöz írt levél és az Eucharistiáról szóló értekezés, és pedig 1513-ban, éppen írójuk nagy tekintélye, s a művek aktuálitása miatt. A kiadást kódexünknek, az akkor még a budai könyvtárban lévő, s onnan, mint a kiadás bevezetése mondja: „Alsó-Pannónia poros könyvtárából előkutatott“ Corvinának szövegéből készítette ÁGOSTON olmützi prépost, II. ULÁSZLÓ királyunknak, aki egyúttal cseh király is volt, Budán működő cseh kancelláriájának alkancellárja. Ő küldte el a kódexet is, vagy talán másolatát (?) VADIANUSnak, ez a strassburgi SCHURER-féle könyvnyomtató-műhelynek, s az 1513. december havában a sajtót el-

hagyott BESSARION-kiadás szövege — ez kétségtelenül megállapítható a kézirat és a nyomtatvány szövegének összehasonlításából — híven követi Corvinánk szövegét. Sőt annak emendációit is, pl.: ff. 31, 31^r, 33. A kódex már 1530-ban FABER JÁNOS bécsi püspök birtokában volt, mint arról FABER közismert exlibrise az első bekötési táblában és a 2. beiratlan f. bejegyzése tanuskodnak. Tehát a kódex a budai könyvtárban maradt a kinyomtatás után is, mert FABERhez, I. Ferdinánd titkárához Budáról, bizonyára a király ajándékából kerültek a Corvina darabjai. Tőle — többi könyveivel — a bécsi egyetem Szt. Miklós collégiumának könyvtárába került, s valószínűleg innen közvetlenül a göttweigi bencésekhez.

A kódex leírása, egyúttal mutató az Orsz. Széchényi Könyvtár középkori kéziratának leíró katalógusából, mely rövidesen, remélhetőleg már a folyó év őszén sajtó alá kerül. Felkérjük a középkor, s a kéziratok tanulmányozóit, hogy e leírásra, tehát a katalógusra vonatkozó észrevételeiket az Orsz. Széchényi Könyvtár kéziratтарыval közölni szíveskedjenek. Minden kifogást vagy egyéb észrevételt köszönettel veszek.

438. Membr., saec. XV., ff. 56 + 1, 28,5 × 20 cm. — Lit. init ornam. — H. — Tegum. saec. XV.

ff. 1—17. „*Bessarionis episcopi thuscolani cardinalis nicaeni, de ea parte evangelii, ubi scribitur si eum volo manere, quid ad te.*“ Text.: *Cum nuper sacrum euangelium Iohannis euangeliste in eius festiuitate latine legeretur × quid ad te : tu sequere me. Finis Deo gratias Amen. Leonardus Job scripsit.*“ (Migne; P. G., CLXI., 623—640.)

f. 17' vacuum.

ff. 18—26. „*Bessarionis... epistola ad graecos.*“ Text.: „*Bessarion... Voluissemus profecto dilecti fratres x fruamur eterna. Amen. Finis Deo gracias. Amen. Leonardus Iob scripsit.*“ (= Migne; P. G., CLXI., 481—490, et: Bessarionis Oratio de Sacramento Eucharistiae... Eiusdem Epistola ad Graecos. Argentorati, ex aedibus Schurerij, Men. Decemb. An. D. M. D. X. III., — cf. notam Epistolae ad Graecos adiunctam „*Ex libro syncerae fidei transcripta, qui in Bibliotheca Budensi,*

Pannoniae inferioris habetur, Cura Augustini Moravi, viri doctissimi.“

f. 26'. vacuum.

ff. 27—55'. „**Bessarionis**... *de sacramento eucharistiae & quibus verbis christi corpus conficiatur. [S]acrum diuinumque est eucharistie mysterium x non erubescant.*“ (= Migne; P. Gr., CLXI., 493—526. — cf. ed. cit., — cf. notam citatam.)

Prov.: Italia, Florentia. — Poss: Cardinalis Bessarion. (Cf. arma eius sub illis Matthiae I. regis Hungariae.) — Matthias I. (Corvinus) rex Hungariae. (Cf. arma eius in marginibus f. 1.-i. = Bibl. Corvina. Bpest, 1927, p. 78, no. I/a, et ambobus tegumentis impressa = ibid., p. 79, no. XIV/a. — Jos. Faber, episcopus Vindobonensis. (cf. schedulam, impressam, interiori parti tegumenti anterioris adglutinatam an. 1540.) — Bibl. Collegii s. Nicolai studii Vindobonensis, (cf. schedulam citatam, et notas ff. 2 et 56: „*Liber est . . . Doctoris Joannis Fabri, Episcopi Viennensis proprijs & non Episcopatus peccunijs emptus, & post mortem ipsius in bibliothecam collegij suj Diuj Nicolaj ad usum inhabitantium studentum & studiosorum iuxta suam ordinationem collocandus. Actum X. Januarij Anno a Christo nato M. D. XL. Ex singulari mandato ex proprio ore ipsius . . . Episcopi Viennensis. Christophorus Seyfrid.*“ — (Cf. etiam: Aschbach, Jos.; *Gesch. d. Wiener Universität. Wien, 1888, Bd. III., p. 55, nota 2. et pp. 314—322.*) — Monasterium O. S. B. Gottwicense. (cf. sigillum eius ff. 1, 2, et 56 impressum.) — Jos. Faragó. — *Kézirattári Növ. Nap. 1936, 1.*

BARTONIEK EMMA.